

În istoria vechiului drept românesc scris, aportul deosebit de însemnat al lui Andronachi Donici, autor al reputatului Manual juridic apărut la Iași în 1814 — colecție cuprinzătoare de legi care a servit ca îndreptar întregii jurisdicții a Moldovei veacului al XIX-lea — este unanim recunoscut. Cariera de dregător a acestui descendent al uneia dintre vechile familii boierești moldovene constituie de asemenea un fapt îndeobște cunoscut¹; tot astfel și genealogia neamului Doniceștilor, datorită documentelor existente cât și studiilor de specialitate întreprinse în acest scop (publicate² sau nu³), este astăzi pe deplin stabilită. Mai puține investigații s-au făcut în domeniul sfragisticii, privitor la unele marturii de atare fel — de tip heraldic sau doar emblematic — aparținând atât lui Andronachi Donici, cât și altor membri ai întinsei sale familii.

Printre asemenea vestigii sigilare menționăm și interesantul exemplar aflat în colecția Cabinetului numismatic al Bibliotecii Academiei R.S.R., intrat în patrimoniul numitei instituții încă din 1916⁴, dar trimis la finele aceluiași an la Moscova cu prilejul evacuării în Rusia a colecțiilor Academiei Române spre a fi ferite de calamitățile primului război mondial. Odată cu reîntoarcerea acestor colecții în 1956, sigiliul pe care îl vom analiza și-a reluat locul printre piesele de valoare ale cabinetului amintit, fiind pus la îndemâna cercetătorilor dornici să-l studieze⁵.

Este vorba de un însemn sigilar ce a aparținut legiferatorului Andronachi Donici (și nu vreunui dintre cei doi nepoți omonimi ai săi⁶), însemn care, deși nedatat, judecând după factura și după elementele ce-l compun, presupunem că a constituit unul dintre sigiliile pe care numitul dregător l-a folosit către sfârșitul vieții sale și anume ulterior consacrării sale ca mare jurist al Moldovei, în perioada ridicării

la cele mai înalte trepte ale ierarhiei boierești a respectivului principat.

Anterior, Andronachi Donici mai folosise un sigiliu oval, datat 1808, fără alte elemente componente decât cele două inițiale ale numelui său și anume literele A și D înlănțuite⁷; simplitatea acestui însemn poate fi explicată atât prin modestia care a caracterizat întotdeauna pe marele legiutor, cât și pe de altă parte, prin destinația hărăzită respectivului obiect, ce reprezenta un sigiliu mic, folosit pe acte cu caracter privat și nu pe documente oficiale de stat.

Însemnul, aflat în colecția Cabinetului numismatic al Academiei R.S.R.⁸, de care ne vom ocupa în rândurile ce urmează, are un format oval ($D=2,90 \times d=2,60$) și este alcătuit dintr-o piatră de carniol de nuanță liliachie lăptoasă, cu striții ușor albaștrui⁹, prinsă într-o montură de pafta de argint, reprezentând catarama acesteia¹⁰. Gravată în adâncime (pentru ceară), sigiliul lui Andronachi Donici nu aparține tipului heraldic, ci celui emblematic; deși familia posedă la acea epocă o stemă nobiliară (care după unele izvoare ar fi fost recunoscută în Polonia post 1673 unor membri din neamul Doniceștilor pribegi în numita țară)¹¹, e de presupus că atât modestia, dar mai ales ideile democratice ce au însuflețit pe Andronachi Donici (să nu uităm că la un moment dat el a fost socotit drept „primul cărvunar al Moldovei“), l-au determinat pe acest cărturar moldovean cu vederi înaintate, să renunțe la arborarea armelor sale de familie, adoptând alte însemne fără nici o contingență cu stema sa de neam. Astfel sigiliul ce analizăm poartă gravat în centrul său o stelă cu aspect de postament ce conține inscripția pe trei rânduri suprapuse și în caractere cirilice a numelui posesorului său, *Andronakii Donici* (ultima literă fiind etajată).

În jurul acestei stele sînt grupate toate celelalte elemente ce compun ansamblul de embleme care figurează pe respectivul sigiliu; astfel la dextra apare o pasăre conturnată¹² prezentînd un aspect insolit și anume avînd aripa dreaptă cu zborul în șef iar cea stîngă, cu zborul înspre talpă. În partea opusă stelci, la senestra se află un leu heraldic, în poziție uzuală (adică ridicat pe labele inferioare), cu botul deschis și cu limba scoasă, coada arcurată fiind purtată pe spate; față de pasăre, leul este oarecum disproporționat, deși ambele vietăți ar putea îndeplini rolul de suport, judecînd după amplasarea lor și poziția în care sînt reprezentate. Deasupra stelei-postament se află la dextra un cartuș în stil rococo, așezat oblic (în bară), purtînd de astă dată în caractere latine caligrafice, inițialele A și D — acostate și nu înlănțuite — ale posesorului sigiliului, iar la senestra, un glob pămîntesc pe care se sprijină laba dextră a leului. Pe terasa ușor accidentată din registrul inferior al însemnului, mai precis la baza stelei, se găsesc reprezentate trei cărți plasate asimetric, suprapuse numai pe colțuri, cu coperti și cotoare groase. Sigiliul, fin gravat, lasă să se presupună că a fost executat în afara fruntariilor Moldovei, poate în Rusia, unde la acea epocă, astfel de însemne cu reprezentări alegorice erau foarte la modă (importate, firește, din occidentul european).

⁷ Însemn folosit nu numai de posesorul său, dar mai tîrziu, și de văduva acestuia, Smaranda Donici, născută Vîrnav, pe testamentul ei din 10 martie 1839, act al cărui original se găsea în posesia lui G. Vîrnav, fiind publicat (împreună cu reproducerea pecetei citată) de către Gh. Bezviconi în revista „Din trecutul nostru” (Chișinău), VII, 1939, ianuarie—aprilie, p. 26—27.

⁸ Bibl. Acad. R.S.R., Cab. Num., Sigilii, nr. inv. M. 5548.

⁹ Sever Zotta consideră piatra acestui însemn ca fiind un alabastru (op. cit., ibid.).

¹⁰ Același autor precizează (ibid.) că paftaua completă era formată dintr-o a doua pecete gravată cu inițialele A.T.C. (firește fără nici o legătură cu însemnul lui Andronachi Donici, decât doar formatul oval și dimensiunile identice).

¹¹ Gh. Bezviconi: op. cit., vol. I Buc. 1940, p. 217.

¹² Ca aspect, pasărea ar putea fi asemănată cu un fenix — după cum presupune Sever Zotta (loc. cit.) — dar absența rugului de foc (imortalitatea) ne face să nu putem subscrie acestei ipoteze.

¹ Vezi în acest sens, Sever Zotta: *Date nouă cu privire la Andronachi Donici*, în „Arhiva” (Iași), XXVI (1915), nr. 1, 2, 3 (ianuarie—martie), p. 34—44; Andrei Rădulescu: *Din viața și activitatea lui Andronachi Donici*, Buc., 1906, 24 p. (extrase din „Rev. Juridică”, 1906, nr. 10), idem, *Doi praviliști români, Logofătul Nestor Craiovescu și Andronache Donici*, Craiova, Ramuri, 1923, 52 p. (Bibl. juridică nr. 14); idem, *Juristul Andronachi Donici*, în „Anal. Acad. Rom., Mem. Sect. ist., Seria III, Tom. XI”, p. 205—245 (Extras, Buc. 1930, 42 p.); N. Iorga, *Nou despre Andronachi Donici și nepotul său, al doilea Andronachi*, în „Rev. istorică”, XIX (1933), nr. 7—9, p. 209—224; Const. N. Tomescu, *Documente și scrisori din familia basarabeană Andronachi Donici*, Chișinău, 1928, 57 p.; Const. Georgescu-Vrancea, *O sută de ani de la moartea pravilistului Andronachi Donici*, Chișinău, 1930, 20 p. etc.

² Relativ la studiile genealogice publicate (sau lucrări posedînd referințe de acest gen), cât și pentru documentele privind familia Donici, vezi: Octav George Lecca, *Familiele boierești române. Seria I. Genealogia a 100 de case din Țara Românească și Moldova*, Buc., 1911, tab. 32; Gh. Bezviconi: *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru*, Vol. I—II, Buc., 1940—1943, 345 p. (I), 320 p. (II); în primul tom, v. p. 32, 207—209 și 211—242; în al doilea, v. p. 33—34 și 106—107. (Anterior, același autor mai publicase două documente despre Andronachi Donici în revista „Din trecutul nostru”, VII, 1939, ianuarie—aprilie, p. 26—27 și mai—iunie, p. 33). Privitor la documente despre familia Donici, vezi: *Uricarul*, IV, XVI, XXII; Hurmuzaki: *Documente...*, X; Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, IX, X; N. Iorga, *Studii și documente*, II, VI, XIX, XXI; Antonovici, *Documente birădene*, I etc. etc.

³ V. fișierele genealogice privind familiile boierești moldovene alcătuite de către ing. Ferdinand Bartsch, Vasile Panopol, Ștefan Cernovodeanu, Mihai D. Sturdza și Emanuel Bogdan.

⁴ Sigiliul a fost achiziționat în acel an la Iași de către regretatul profesor Dr. Constantin Moisil de la anticarul Elias Șaraga, în posesia cărui il văzuse și-l descrise sumar, în 1915, Sever Zotta (S.Z. op. cit., p. 44).

⁵ Mulțumim pe această cale tov. Octavian Iliescu pentru bunăvoința de a ne oferi posibilitatea să studiem și să publicăm rezultatul constatărilor noastre asupra respectivului sigiliu.

⁶ Anume: Andronachi Donici (cca. 1800—1856), comis 1823—1837, ispravnic de Fălciu 1838—1841, spătar 1841—1844, postelnic 1849—1854, fiul lui Enache Donici, (fratele mai mare al juristului) și al Ruxandrei Cerkez cât și Andronachi Donici (1811—1883), logofăt 1841, postelnic 1844, căsătorit cu Aristia Cantacuzino, fiul lui Dumitru Donici (fratele mai mic al legiferatorului) și al Ilenei Lambrino (cf. arborelul genealogic al familiei Donici, în mss., alcătuit în 1950 de Ștefan Cernovodeanu și aflat în prezent în posesia autorului). Afirmăm că acești doi nepoți, purtînd un prenume similar, n-au putut fi posesorii sigiliului analizat, deoarece pe de o parte aspectul respectivului însemn este specific celui de al doilea deceniu al veacului al XIX-lea, iar pe de alta, elementele gravate constituie simboluri legate de activitatea și de preocupările omului de înaltă cultură care a fost juristul Andronachi Donici.

Simbolurile aflate pe însemnul sigilar al lui Andronachi Donici nu îngăduie nici o îndoială asupra apartenenței acestuia vestitului legislator și om de cultură. Globul pământesc, precum și volumele groase, exprimă fără echivoc înalta știință de carte pe care, precum se știe, proprietarul sigiliului a posedat-o cu prisosință. Elev al Școlii domnești din Iași, specializându-se apoi la Constantinopol, începând din anul 1786, în cunoașterea profundă a vechilor pravile cît și a limbilor vorbite în sînul intelectualității levantine de la acea epocă, Andronachi Donici va reveni la 1793 în capitala principatului moldovean cu o serioasă cultură juridică, devenind în plus și un distins poliglot. Considerăm totuși ciudat faptul că printre simbolurile alese (leul care reprezintă forța, curajul și generozitatea¹³, pasărea ce evocă văzduhul spre care se înalță în zbor), posesorul sigiliului n-a inclus și o balanță, atributul uzual al justiției, domeniu în care el a activat și a excelat într-o atît de mare măsură.

Ceea ce mai trebuie subliniat relativ la acest însemn este caracterul său strict personal, legat exclusiv de posesorul său, și nefiind dotat cu nici una dintre mobilele cuprinse în stema de familie a Doniceștilor. Într-adevăr, armele îndeobște cunoscute ale acestui vechi neam de boieri se prezintă sub forma unui scut purtînd în cîmp de azur o spadă plasată în pal, cu garda de aur în șef, și lama de argint, flancată pe ambele părți de cîte o semilună din același metal, cea de la dextra întoarsă, cea de la senestra conturnată. Această stemă exista — conform unei vechi tradiții de familie — încă de pe vremea luptei lui Ștefan cel Mare din 1475, cînd un strămoș al acestui neam a purtat pe scutul său o spadă așezată vertical. Mai tîrziu, după pribegia unor membri ai respectivei familii în Polonia, mobilei principale i s-au adăugat pe flancuri cele două semilune, armele astfel amplificate prezentînd o mare asemănare cu herbul polonez Ostoja¹⁴, cu diferența doar a culorii cîmpului roșu în loc de azur.

În ceea ce ne privește, presupunem că în timpul refugiului în țara leșească, vreunul din acei Donicești pribegi a intrat — printr-o căsătorie cu vreo localnică nobilă sau printr-un alt mod — în herbul Ostoja, căpătînd deci dreptul de a purta armele respectivei grupări nobiliare poloneze. Înapoiată în patrie, titularul cît și descendenții săi au continuat să poarte stema poloneză, care va deveni astfel, din însemn heraldic al unui grup comunitar, stemă doar a unei singure familii¹⁵. Că faptele s-au petrecut astfel ar putea sta dovadă sigiliul aflat în colecția Muzeului de Istorie al jud. Prahova¹⁶, însemn ce datează din prima jumătate a secolului al XVIII-lea și care poartă gravate armele familiei Donici în versiunea primară poloneză, adică avînd spada și cele două semilune în cîmp roșu. Ulterior, în secolul al XIX-lea, respectivul neam boieresc moldovean își preschimbă culoarea, cîmpul scutului devine azuriu, așa cum apare nu numai în armele Doniceștilor autohtoni, dar și în stema — recunoscută și de Depar-

tamentul Heraldic al Senatului rus — a ramurii dintre Prut și Nistru a acestei familii¹⁷, trecută în rîndurile nobilimii ereditare a imperiului și înscrisă în partea a VI-a a cărții genealogice a ținutului Orhei¹⁸.

În sfîrșit o variantă și mai modernă a stemei familiei Donici se poate înregistra în albumul heraldic al lui Em. Hagi-Mosco¹⁹ în care cîmpul scutului apare de argint, spada de aur (deci într-o formă de arme necesitînd o cercetare, „armes à enquerre“) iar semilunele roșii, însemn însă folosit numai de ramura supraviețuitoare a acestui vechi neam de dregători moldoveni²⁰.

Revenind la sigiliul emblematic al lui Andronachi Donici, trebuie să marcăm încă o dată interesul ce acest însemn îl poate suscita nu numai cercetătorilor din domeniul sfragisticii, ci și aceluia care ar dori să studieze personalitatea însemnatului jurist moldovean ce și-a lăsat ar.prenta și asupra acestei piese, alcătuită conform indicațiilor sale, nu din stema nobiliară a familiei din care făcea parte, ci din simboluri reprezentînd aspirațiile sale legate de luminarea și proapșirea întregului popor.

R É S U M É

Le sceau d'Andronachi Donici, qui se trouve actuellement dans la collection du Cabinet numismatique de la Bibliothèque de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, constitue un insigne employé par son possesseur dans la dernière partie de sa vie après sa consécration comme un des grands juristes de la Moldavie et son élévation aux plus hautes dignités de cette principauté. Il s'agit d'un sceau ovale en carnail d'un lilas laiteux doté de stries bleuâtres qui est parvenu à nos jours dans une forme peu usuelle, à savoir enchâssé dans une monture d'argent constituant la moitié d'une bouche de ceinture (de dame), à la mode à la fin du siècle dernier. Le sceau porte au centre une espèce de stèle sur laquelle est gravée en caractères cyriliques le nom du possesseur. La stèle est adextrée d'un oiseau (qui ressemble à un phénix et dont l'aile droite a le vol en chef et celle de gauche, le vol à la pointe) et sénestrée d'un lion héraldique (rampant). Sur la stèle sont placés: à dextre, un cartouche en style rococo, penché en barre, portant gravées les initiales accostées, en latines calligraphiques, A et D du possesseur du sceau; à sénestre, un globe terrestre sur le châssis duquel repose la patte dextre du lion. A la base de la stèle, sur une terrasse anfractueuse, sont placés d'une façon asymétrique trois gros tomes, partiellement superposés. Le sceau, finement gravé, laisse supposer qu'il a été l'oeuvre d'un artisan étranger et non pas autochtone.

Les symboles (le globe terrestre, les gros tomes) qui se trouvent sur le sceau d'Andronachi Donici évoquent le haut degré de culture de son possesseur, qui avait fait de sérieuses études tant à l'école princière de Jassy que surtout, à partir de 1786, à Constantinople. Les idées libérales d'Andronachi Donici, qui a toujours milité pour le progrès et l'égalité sociale, avaient déterminé le grand législateur à ne pas graver sur son sceau les armes que sa famille possédait depuis des siècles. Ces armoiries qui, d'après une tradition orale, auraient existé du temps d'Etienne le Grand (1475), ont été plus vraisemblablement portées par les Donici à la suite de l'entrée, après 1673, de l'un des membres de cette famille dans la communauté héraldique polonaise d'Ostoja, dont les armes sont: de gueules à une épée d'argent, la pointe en bas, accompagnée de deux croissants adossés d'or, l'un tourné, l'autre contourné. De retour dans le pays, les descendants de la famille Donici ont continué à porter ces armoiries d'origine polonaise, dont ils ont changé à plusieurs reprises les émaux.

¹³ cf. G. (astelier) d (e) L (a) T (our), *Dictionnaire héraldique*, Paris, 1777, p. 251.

¹⁴ Cf. Gheorghe Bezviconi, *op. cit.*, ibid.

¹⁵ Precum a fost și cazul familiei Gane care și-au însușit herbul Ravicz, Vasilco, care a preluat herbul Sas etc.

¹⁶ Muz. ist. jud. Prahova, Sigilii, nr. inv. 12310 a.

¹⁷ Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România. Album heraldic*, partea II, pl. CIV, fig. 1 (lucrare în curs de publicare).

¹⁸ Gh. Bezviconi, *op. cit.*, p. 212 și 217—218.

¹⁹ Em. Hagi-Mosco, *Steme boierești din România*, Buc., 1918, p. 5, pl. IV, nr. 7.

²⁰ Este vorba de descendenții lui Nicolae Donici (cca 1845—1905) fost prefect, deputat și senator, din prima sa căsătorie cu Eleonora Greceanu.

Sigiliul lui Andronachi Donici din colecția Cabinetului numismatic al Bibliotecii Academiei R.S.R. (stînga); sigiliul lui Andronachi Donici din 1808 (mîjloc); sigiliul cu stema familiei Donici, ramura vornicului Iordache Donici (dreapta).

